

POMOC TOWARZYSTWA OPIEKI NAD OCIEMNIAŁYMI OKAZYWANA RODZINOM OSÓB NIEWIDOMYCH

1. Z historii działania Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi

Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi prowadzi działalność od 1910 roku; zostało zarejestrowane 11 maja 1911 roku pod nazwą Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w Królestwie Polskim. Jego celem miało być niesienie wszechstronnej pomocy pozbawionym wzroku mieszkańcom Królestwa Polskiego.

Założycielka Towarzystwa - i dodajmy jeszcze założycielka Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża - Róża Czacka rozumiała, że opieka nad niewidomymi, jeśli ma prawdziwie spełniać swoje zadanie, nie może się ograniczać wyłącznie tylko do jednej kategorii niewidomych albo do jednej ich potrzeby. Taka opieka - pisała w *Historii „Triuno”* z okazji jego 25-lecia (1936) - wyrywająca niewidomego z całokształtu jego potrzeb i stosunków ludzkich, ma coś sztucznego i nieraz nawet, w ostatecznym wyniku może być raczej szkodliwa niż użyteczna. Tak na przykład wykształcenie dziecka niewidomego bez zapewnienia mu w następstwie możliwości i warunków pracy oraz wprowadzenia w życie umiejętności nabytych może je wykoleić, zdeklasować i uczynić bardziej nieszczęśliwym, niż gdyby było pozostawione w warunkach domowych. Dlatego efektywna i odpowiednia opieka nad niewidomymi powinna im towarzyszyć przez całe życie¹.

Podstawowym zadaniem Towarzystwa Opieki nad Ociemniałym stało się objęcie całokształtu opieki nad niewidomymi od strony praktycznej i teoretycznej. W wydanej w 1912 roku ulotce propagującej cele nowej instytucji można przeczytać: Towarzystwo nasze może dla ociemniałych: zakładać i prowadzić przytułki, ochrony i szkoły z wykładowym językiem polskim, warsztaty, biura pośrednictwa pracy, czytelnie, biblioteki, ambulanse, lecznice, szpitale itd. Może również urządzać dla ociemniałych odczyty, koncerty, wycieczki,

¹ Matka Elżbieta Czacka, *Historia „Triuno”*, mps w Archiwum Franciszkanek Służebnic Krzyża.

prowadzić drukarnie, udzielać pożyczek itd.; może otoczyć ich opieką rozumną i celową w najobszerniejszym zakresie - rozciągając przy tym działalność swoją na całe Królestwo².

Osoby niewidome - podkreślała Róża Czacka twórczo nawiązując do znanego w Europie hasła *aveugle - utile* - mogą być użyteczne: Niewidomy może i powinien być pożyteczny, może i powinien pracować, trzeba go tylko do tej pracy przygotować, trzeba mu dać wykształcenie ogólne i fachowe³. Wykształcenie i przygotowanie do zawodu połączone z odpowiednią formacją religijno-moralną pozwalają ostatecznie przywrócić osobę niewidomą społeczeństwu. Należy później - w miarę potrzeby - towarzyszyć jej w życiu.

Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w założeniu swoim - podkreśla Memoriał w sprawie całości Dzieła⁴ - ma za zadanie całokształt opieki nad niewidomymi wszelkich kategorii: nad dziećmi dorosłymi, starcami, kobietami i mężczyznami, zdrowymi i chorymi. Toteż praca obejmuje i wychowanie, i nauczanie, i reedukację, pielęgnowanie starców lub chorych, a także działy teoretyczne: jak pracę naukową nad sprawami niewidomych (tyflogię), przepisywanie i drukowanie książek specjalnych, prowadzenie bibliotek itp. Opieka ta nie ogranicza się wyłącznie do zakładów zamkniętych, ale rozciąga się na niewidomych w ich rodzinach (patronat). Słowem w opiece tej mieści się jakby całe życie ludzkie w skrócie. Dlatego ani instytucja, ani Zgromadzenie nie da się całkowicie podciągnąć pod jeden schemat instytucji charytatywnej, nauczającej lub innej, ale łączy w sobie różnorodne działy .

Obecną nazwę Towarzystwo otrzymało w 1928 roku - Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi. W czasie okupacji Towarzystwo formalnie nie funkcjonowało; działał jedynie Zakład w Laskach pod nazwą Zakłady dla Niewidomych. W 1947 roku nastąpiła reaktywizacja Towarzystwa i wpisano je do rejestru stowarzyszeń. W 2004 roku nadano Towarzystwu status organizacji pożytku społecznego.

Towarzystwo liczy dzisiaj 1580 członków i zgodnie ze Statutem jego działalność: (...) ma na celu otaczanie niewidomych i ociemniałych wszechstronną opieką w zaspakajaniu ich potrzeb edukacyjno-wychowawczych, rehabilitacyjnych, socjalnych i religijnych⁵.

² W.P (inc), *Królestwo Polskie liczy przeszło 7000 ludzi pozbawionych wzroku...*[Ulotka] Zarząd Tow. Opieki nad Ociemniałymi, Warszawa: [b.w.], 1912 [b.dr.], w: A. Niemczykowa, s. Elżbieta Więckowska FSK, *Świadectwo dokumentów życia społecznego o działalności Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi i Dzieła Lasek*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1993, s.13.

³ *Przyjdź z pomocą niewidomym...*[Ulotka w sprawie kwesty] Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi –Laski; Warszawa: [b.w., b.r.] (Dom Prasy S. A.), w: Aleksandra Niemczykowa, s. Elżbieta Więckowska FSK, dz. cyt., s.38.

⁴ Matka Elżbieta Czacka, *Memoriał w sprawie całości Dzieła (1937)*, w: E. Jabłońska-Deptuła, *Matka Elżbieta Czacka i Dzieło Lasek*, Oficyna Wydawnicza „EL-Press”, Lublin 2002, s. 367.

⁵ *Statut Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi (Paragraf 1)*.

Przy realizacji tych statutowych zadań współpracuje ono ze Zgromadzeniem Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża.

Obecnie Towarzystwo prowadzi:

- w Warszawie: Dom Dziecka Niewidomego;
- w Laskach: Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Róży Czackiej (z filią w Rabce) i Centrum Rehabilitacji Zawodowej, bibliotekę brajlowską i publikacji multimedialnych oraz dział wydawnictw dla niewidomych, a także dział tyflogologii i dział ds. absolwentów;
- w Żuławie: Zakład Opiekuńczo-Rehabilitacyjny dla Niewidomych Kobiet;
- w Niepołomicach: dom dla młodych niewidomych, obarczonych dodatkowymi kalectwami, mężczyzn;
- w Gdańsku-Sobieszewie: Ośrodek Rehabilitacyjno-Wypoczynkowy dla Niewidomych.

2. Pomoc Towarzystwa rodzicom niewidomych dzieci

Towarzystwo prowadzi w Laskach jedyne w Polsce stacjonarne, całodobowe Przedszkole dla Dzieci Niewidomych, realizujące obowiązujący program przedszkolny, wzbogacony o zajęcia rehabilitacyjne z zakresu terapii widzenia i orientacji przestrzennej oraz o naukę czynności życia codziennego. Obecnie w przedszkolu przebywają dzieci od 5 roku życia. W 3 grupach jest 26 wychowanków, którzy korzystają z psychoterapii oraz ze specjalistycznych zajęć ruchowych, obejmujących gimnastykę korekcyjną, pływanie i hipoterapię. Laskowskim przedszkolakom udzielana jest też pomoc logopedyczna.

Dwa lata temu w przedszkolu otwarto Dział Wczesnego Wspomagania Rozwoju. Zespół specjalistów (okulista, psycholog, terapeuta usprawniania widzenia, nauczyciel orientacji przestrzennej, rehabilitant i tyflopédagog) zapewnia fachową pomoc niewidomemu dziecku i jego rodzinie; im wcześniej otrzymana, tym gwarantującą skuteczniejsze efekty rehabilitacji i późniejszej edukacji dziecka. Zespół ustala diagnozę medyczną, psychologiczną i pedagogiczną, która stanowi podstawę programu rehabilitacyjnego. Jest on przystosowany do potrzeb, poziomu intelektualnego i cech osobowości dziecka, a jego głównym celem jest wskazanie, jak rozwiązywać praktyczne problemy życia codziennego. Nie tylko w Laskach prowadzone są konsultacje podczas dwudniowych i tygodniowych pobytów dziecka z rodzicami, ale także podczas domowych wizyt specjalistów w miejscu zamieszkania dziecka. Odbywają się także spotkania grupowe rodziców i dzieci, połączone z obserwacją i

uczestnictwem w pracy przedszkola. W ramach stymulujących działań i praktyki edukacyjnej wspiera się rodziców w procesie radzenia sobie z nową sytuacją związaną z rozpoznaniem dysfunkcji ich dziecka; uczy prawidłowo interpretować i reagować na zachowanie dziecka; udziela instruktażu i poradnictwa w zakresie działań terapeutycznych oraz informuje o dostępnym sprzęcie rehabilitacyjnym. Spotkania w Laskach integrują też rodziców i pozwalają doświadczyć im mocy wzajemnego wsparcia; stanowią początek wymiany doświadczeń i udzielania sobie pomocy.

W ten sposób twórczo realizowane są obecnie zadania, których znaczenie wielokrotnie podkreślała Róża Czacka: (...) wychowanie dla dziecka niewidomego jest sprawą jeszcze bez porównania ważniejszą i niezbędniejszą niż dla każdego dziecka. Ponieważ otoczenie niewidomego, tylko wyjątkowo rozumie potrzeby jego rozwoju, jest rzeczą wskazaną wychowywać i kształcić dzieci niewidome w zakładach i szkołach specjalnych. W pewnym sensie nawet wbrew naturalnym potrzebom każdego dziecka, dziecko niewidome należy umieszczać w zakładzie możliwie jak najwcześniej, o ile możliwości już w przedszkolu. Tym sposobem zapewni mu się ten fundament dobrego wychowania fizycznego i pierwszych nawyków moralnych, który będzie dla niego kapitałem na dalsze życie, a którego najczęściej nie nabędzie w rodzinie⁶.

To trudne zadanie uświadamiania rodziców o celu, zadaniach i dobrodziejstwach przedszkola dla dziecka niewidomego podejmują od lat zatrudniani przez Towarzystwo specjaliści, przypominając, że głównym jego [tj. przedszkola specjalnego] zadaniem jest wytworzenie w dziecku tych wszystkich podstawowych struktur psycho-fizycznych, na których oprze się jego dalsze wychowanie i wykształcenie; rodzice zaś powinni być sprzymierzeńcami podejmowanych działań i kompetentnymi członkami zespołu profesjonalistów odpowiadającego za proces rehabilitacyjny ich dziecka.

3. Wybrane aspekty pedagogizacji rodziców dzieci z dysfunkcją wzroku

Pedagogizacja rodziców uczniów szkół prowadzonych przez Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi jest przede wszystkim stałym elementem w procesie wychowania i rehabilitacji ich dzieci; jak również jest udzielaniem wsparcia samym rodzicom i otwarcia Towarzystwa na coraz większą potrzebę rodziców świadomego kształtowania rozwoju swego niepełnosprawnego dziecka. Pedagogizacja rodziców obejmuje więc zapoznanie wstępne z

⁶ M. Elżbieta Czacka, s. Teresa Landy, *Dziecko niewidome*, (w:) *Ku Szczytom*, Wilno 1938, nr X-XI.

formami pracy szkolnej i internatowej oraz rzetelną wiedzę na temat, jak funkcjonuje człowiek niewidomy w świecie i co może osiągnąć. Rodzice otrzymują stałą informację o postępach w rozwoju ich dziecka, uczestniczą w zajęciach otwartych organizowanych przez wychowawców internatowych, nauczycieli i instruktorów zawodu. Korzystają z poradnictwa psychologicznego oraz specjalistycznych konsultacji w pracowni rehabilitacji widzenia i orientacji przestrzennej.

Bardzo ważną rolę w procesie pedagogizacji rodziców odgrywają też spotkania z pedagogami specjalnymi, psychologami i katechetami, poświęcone kształtowaniu postaw rodzicielskich. Określone postawy przyjmowane przez rodziców mogą bowiem być źródłem oparcia i siły, ale także słabości i załamania niepełnosprawnego dziecka. Zwracała już na to uwagę Róża Czacka. Podkreślała ona również potrzebę zrozumienia przez rodziców, że osoba niepełnosprawna nie jest mniej warta niż osoba fizycznie zdrowa i że (...) kalectwo nie jest czymś przypadkowym tylko, że ma ono głębszy sens, gdyż wydobywa przez cierpienie istotne wartości duchowe człowieka. Zrozumienie to powinno się łączyć z głębokim umiłowaniem Prawdy i przekonaniem, że Prawda, choćby bolesna, zawsze wyzwala człowieka, dając mu prawdziwą wielkość. Jeśli zrozumienie to oprze się o żywą Wiarę, o chrześcijańską Miłość i o świadomość obowiązku niewidomego wobec jego braci, przekształci ono słabość w siłę⁷. Chcemy osiągnąć to - stwierdza w *Triuno* Matka Czacka - aby niewidomy w zupełnej prawdzie znosił swoje kalectwo jako krzyż, nie wstydząc się go, ani nie brawurując, lecz przyjmując go z ręki Bożej i przez dobre przyjęcie przemieniając go w źródło łaski i mocy dla siebie i dla innych⁸.

4. Przeobrażenia form pomocy niewidomym i ich rodzinom

Na początku swej działalności, już w 1914 roku, Towarzystwo objęło pomocą, opieką i nauką 59 osób niewidomych, jednocześnie w tzw. Patronacie warszawskim - istniejącym od 1911 roku - wspierając 110 rodzin osób niewidomych. W przypadku rodzin opieka ta polegała - zależnie od potrzeb indywidualnych - na pomocy pieniężnej, w produktach żywnościowych, w odzieży i innych przedmiotach pierwszej potrzeby; na załatwianiu spraw w urzędach, na udzielaniu porad prawnych i medycznych; na dostarczaniu surowców, narzędzi, warsztatów pracy i innych ułatwień niewidomym; na pośrednictwie pracy w wynajdywaniu nowych

⁷ Matka Elżbieta Czacka, s. Teresa Landy, *Memoriał o wychowaniu i wykształceniu niewidomych dzieci i młodzieży*, (w:) A. Gościńska, *Torowała nowe drogi niewidomym. Róża Czacka – Matka Elżbieta jako tyflolog i wychowawca*, Łaski 1983, s. 192–193.

⁸ Matka Elżbieta Czacka, *Triuno*, mps w Archiwum Franciszkanek Służebnic Krzyża.

placówek, pośredniczeniu w zbyciu wyrobów niewidomych; na reedukacji ogólnej i fachowej; na poradach profilaktycznych i tyflogicznych, wreszcie na odwiedzaniu, pielęgnowaniu i podnoszeniu na duchu ociemniałych⁹.

Z czasem Patronaty Towarzystwa powstały w Wilnie, Poznaniu, Chorzowie oraz w Krakowie i prowadziły do wybuchu wojny swoją działalność na rzecz dorosłych niewidomych i ich rodzin

Dzisiaj ten rodzaj opieki otwartej świadczy Dział ds. Absolwentów Towarzystwa i Duszpasterstwo Niewidomych, podejmujące działalność charytatywną, integracyjną i apostołską w klasztorze Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w Warszawie na ul. Piwnej.

Dział ds. Absolwentów przygotowuje niewidomych uczniów oraz ich rodziców do opuszczenia Ośrodka. W ramach poradnictwa zawodowego odbywają się spotkania, na których zainteresowani otrzymują pełne informacje dotyczące możliwości dalszego kształcenia i przyszłości zawodowej wychowanka. Udzielana jest również pomoc prawna (urzędowa korespondencja, uzyskiwanie stopni niepełnosprawności i należnych świadczeń, informacja o zmianach i nowelizacji przepisów dotyczących osób niepełnosprawnych). Absolwenci i ich rodziny mogą też liczyć na pomoc w poszukiwaniu pracy (pośredniczenie, przystosowanie stanowisk pracy do potrzeb osoby niewidomej, uczestnictwo w Warsztatach Poszukiwania Pracy, zatrudnienie w Towarzystwie) i wsparcie finansowe (fundusz stypendialny dla studentów, fundusz usamodzielniania, zapomogi). Pracownicy Działu, pozostając w stałym kontakcie z wychowankami Lasek i ich rodzinami, są gotowi do udzielenia każdej formy pomocy.

Już od roku działa też w Laskach Centrum Promocji i Kariery Zawodowej Osób z Dysfunkcją Wzroku; projekt dofinansowywany z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich. Działanie 1.4 Schemat a. prowadzi Dział ds. Absolwentów. Dzięki pozyskanym funduszom objęto w całej Polsce osoby nowo ociemniałe fachowym poradnictwem zawodowym, psychologicznym, społecznym i prawnym oraz rehabilitacją zawodową. W ten sposób rozszerzono i wzbogacono zakres usług prowadzonych w ramach dotychczasowej działalności statutowej Towarzystwa o działania wspierające rehabilitację i aktywizację zawodową osób z wadami wzroku z terenu całego kraju, zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, po raz pierwszy wchodzących na rynek pracy bądź też długotrwale bezrobotnych.

⁹ Matka Elżbieta Czacka, *Historia i zarys organizacyjny „Dzieła Lasek”*, mps w Archiwum Franciszkanek Służebnic Krzyża.

Działania Centrum obejmują także rodziny osób niepełnosprawnych. Mogą one również zapoznać się z bezwzrokowymi metodami i technikami pracy, poznać sposoby poruszania się z białą laską i psem przewodnikiem oraz specjalistyczny sprzęt optyczny i oprzyrządowanie maszyn i urządzeń; zobaczyć wreszcie stanowiska pracy i zawody wykonywane przez osoby z dysfunkcją wzroku. To doświadczenie świata niewidomych pozwala ostatecznie uwierzyć, że jest możliwe życie po niewidomemu i ludzie z dysfunkcją wzroku są nie tylko sprawnymi, ale mogą być także wartościowymi pracownikami.

Centrum wydaje - w brajlu, powiększonym druku i w wersji elektronicznej - kwartalnik Biuletyn Centrum, skierowany do szerokiego grona czytelników zainteresowanych problematyką niepełnosprawności. Przypomina w nim nowatorskie spojrzenie założycielki Lasek - Matki Czackiej na ten temat rehabilitacji zawodowej osób niewidomych oraz historię działalności Towarzystwa i prezentuje jego aktualną pracę. Pismo otrzymują m. in. wszystkie Starostwa Powiatowe i wojewódzkie urzędy pracy oraz oddziały PFRON i okręgi PZN; wysyłane jest również do wszystkich ośrodków szkolno-wychowawczych oraz szkół dla dzieci z wadami wzroku w Polsce i do 35 polskich klinik okulistycznych oraz na wydziały pedagogiczne wszystkich krajowych wyższych uczelni. Ma także powiększające się wciąż grono prenumeratorów indywidualnych. Tworzą je osoby niewidome i ich rodziny.

Biuletyn Centrum stał się obok Lasek. Pisma rehabilitacyjno- społecznego z życia Dzieła Matki Elżbiety Róży Czackiej, wydawanego także przez Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi, ważnym głosem w sprawie niewidomych i ich miejsca w świecie.

W klasztorze na ul. Piwnej organizowane są przy współudziale sióstr i wolontariuszy cykliczne spotkania dorosłych niewidomych oraz dzieci i młodzieży będącej podopiecznymi ośrodków Stowarzyszenia Tęcza i uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej Spółdzielni Nowa Praca Niewidomych. Towarzyszą im prelekcje dla rodzin i opiekunów, poświęcone problematyce tyflogicznej i spotkania formacyjne dla wolontariuszy. Prowadzone są też - stacjonarne i wyjazdowe - dni skupienia i rekolekcje oraz turnusy integracyjno-wypoczynkowe dla rodzin osób niewidomych z dziećmi i samotnych niewidomych. Nade wszystko jednak świadczona jest pomoc doraźna osobom, które jej potrzebują. Są bowiem przewodnicy, którzy zawsze wesprą w załatwianiu codziennych życiowych spraw (zakupy, sprzątanie, wizyty lekarskie, sprawy urzędowe). Osoby niewidome i ich rodziny mogą też liczyć na stałą duszpasterską pomoc.

Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi istnieje już prawie sto lat i realizuje nadal cele wytyczone przez Matkę Elżbietę Różę Czacką. Nie do przecenienia jest jego wkład w organizację pomocy osobom niewidomym i ich rodzinom.

Już na początku działalności, w 1925 roku, założycielka i przewodnicząca Towarzystwu - Matka Elżbieta Czacka została przyjęta przez Prezydenta Rzeczypospolitej w poczet Kawalerów Orderu Odrodzenia Polski i otrzymała za ofiarną i filantropijną pracę Krzyż Oficerski. To wyróżnienie przyjęła jako nagrodę dla Towarzystwa będącego ciałem kolegią i w jakimś sensie promocją sprawy niewidomych.

Po latach, w 1994 roku, za służbę dla niewidomych odznaczona została Orderem Orła Białego - Zofia Morawska, od 77 lat związana z Laskami, która swoją pracę rozpoczęła od działalności w Patronacie warszawskim, a dziś jest skarbnikiem Zarządu Towarzystwa.